

Eğitim Bilimleri ve Kuramlar

Kavram

Selman'ın Sosyal Bakış Açısı Alma Kuramı ve Aşamaları

Selman'ın sosyal bakış açısı alma (rol alma) kuramı: beş aşama, yaşlar, arkadaşlık ve ahlakla ilişkisi, zihin kuramı, sınıf uygulamaları, eleştiriler ve AGS.

 Eğitim Bilimleri ve Kuramlar

Selman'ın Sosyal Bakış Açısı Alma Kuramı ve Aşamaları

bote.web.tr

BELGE BİLGİLERİ

Belge kodu	BT-060
Yazı no	60
Sürüm	1.0
Sürüm tarihi	28 Eylül 2026
İçerik izi	7DBC F06E D49B
Yayımlayan	bote.web.tr

GÜNCELLİK KONTROLÜ

Bu belgeyi kullanmadan veya paylaşmadan önce güncelliğinden emin olunuz. QR kodu okutun ya da adrese girin: elinizdeki sürümün güncel olup olmadığını ve sonradan düzeltilen bir hata bulunup bulunmadığını gösterir.

bote.web.tr/d/bt-060/1-0

Hatalar düzeltildikçe yeni sürüm yayımlanır; bütün değişiklikler sitede sürüm geçmişiinde listelenir.

Bu belge tamamen ücretsizdir. Size satmaya çalışanlara itibar etmeyiniz.

Güncelliği kontrol et

İÇİNDEKİLER

1. Sosyal bakış açısı alma nedir?	8. Terimler ve AGS'de sık karıştırılanlar
2. Selman'ın sosyal bakış açısı alma aşamaları	9. Sonuç
3. Arkadaşlık, ahlak ve kişilerarası ilişkiler	10. Özet
4. Sınıfta bakış açısı alma	11. Sık sorulan sorular
5. Zihin kuramı ile karşılaştırma	12. Kaynaklar
6. Eleştiriler ve sınırlılıklar	13. Atıf
7. Türkiye'de araştırmalar	

Holly adında küçük bir kız, babasına bir daha ağaca tırmanmayacağına söz vermiştir. Bir gün arkadaşının kedisi ağaçta mahsur kalır ve kediyi kurtarmanın tek yolu ağaca tırmanmaktır. Babası öğrenirse kızar mı? Bir çocuk babanın kızmayacağını, çünkü kedileri sevdiğini söyler; on yaşındaki bir başka çocuk ise babanın, Holly'nin onun ne hissedeceğini düşündüğünü de hesaba katacağını söyler. Robert Selman'ın sosyal bakış açısı alma kuramı, çocukların bu yanıtlar arasındaki farkı, yani başkasının zihnini kendi zihninden ayırmayı ve ikisini ilişkilendirmeyi nasıl öğrendiğini açıklar. Bu yazı kuramı Selman'ın özgün bildirilerinden başlayarak ele alıyor: aşamalar ve yaşlar, arkadaşlık ve ahlakla ilişkisi, sınıfta nasıl kullanıldığı, zihin kuramı araştırmalarıyla karşılaştırma, eleştiriler, Türkiye'deki çalışmalar ve AGS'de karıştırılan noktalar.

Sosyal bakış açısı alma nedir?

Selman sosyal bakış açısı almayı, çocuğun kendi bakış açısı ile başkasının bakış açısı arasındaki ilişkiyi anlama biçimindeki gelişimsel düzeyler olarak tanımlar. Fiziksel dünyayı anlamaktan farkı, insanların öznel bakış açılarına sahip olmasıdır: kil topları ve su dolu kaplar düşünmez, insanlar düşünür. Selman bu süreci, G. H. Mead'in insan zekâsının çekirdeği saydığı süreçle ilişkilendirir.^[1] İlk çalışmalarında aynı süreç için "rol alma" (role-taking) terimini kullanır ve rol almayı yaşla gelişen sosyal bilişsel bir beceri olarak ele alır.^[2]

Kuramın ikinci tanımı yapısalıdır. Selman'a göre yapısal-gelişimsel yaklaşım, çocukların sosyal olaylar hakkında ne düşündüğünden çok nasıl düşündüğüyle ilgilenir; düşünmenin "nasıl"ı yapı, "ne"si içeriktir. Yaklaşımın temel varsayımı, sosyal akıl yürütmenin yapısının değişmez bir aşamalar dizisiyle geliştiği ve her aşamanın bir öncekinin daha yeterli ve kapsayıcı bir yeniden örgütlenmesi olduğudur.^[1] Bu yönüyle kuram Piaget'nin mantıksal gelişim ve Kohlberg'in ahlak gelişimi çalışmalarıyla aynı gelenektendir; Selman 1973'te sunduğu bildiride sosyal rol alma kavramını açıkça yapısal, yani Piagetci bir bakış açısıyla çözümlediğini yazar.^[3] Kuramın dayandığı çerçeve için [Piaget'nin bilişsel gelişim kuramı](#) yazısına bakabilirsiniz.

Selman'ın ilk deneysel çalışması 4, 5 ve 6 yaşlarında 60 çocukla yapıldı. Çocuktan, kendisinin bildiği ama akranının bilmediği bir durumda akranının nasıl tepki vereceğini tahmin etmesi ve açıklaması istendi. Sonuçlar bu yaş aralığında dört düzeyli bir ilerleme gösterdi ve rol alma düzeyi hem yaşla hem de yaşla gelişen başka bir rol alma ölçüsüyle anlamlı biçimde ilişkiliydi.^[2]

Selman'ın sosyal bakış açısı alma aşamaları

Selman aşamaları 1973'te yaşlarıyla birlikte tanımlandı. 1975'te, Byrne ile birlikte erken çocukluk ile ön ergenlik arasında belirledikleri dört düzeyi yeniden özetledi ve daha üst düzeylerin ergenlik ve yetişkinlikte ortaya çıkabileceğini ekledi.^{[3][1][4]} Aşağıdaki tablo bu iki özgün metne dayanır:

Aşama	Adı	Yaklaşık yaş	Çocuk ne anlar?
0	Benmerkezci	4-6	Kendini ve başkasını ayırır ama bakış açılarını ayırmaz; başkasının da kendisi gibi hissedeceğini varsayar
1	Sosyal-bilgisel (öznel)	6-8	Başkasının, elindeki bilgiye göre durumu farklı yorumlayabileceğini anlar; aynı anda tek bakış açısına odaklanır
2	Kendini yansıtıcı	8-10	Başkasının da kendi bakış açısını görebildiğini anlar; kendi düşüncelerine dışarıdan bakabilir
3	Üçüncü kişi (karşılıklı)	Ön ergenlik	İkili ilişkinin dışına çıkıp iki tarafın birbirinin bakış açısını aynı anda gördüğünü anlar
4	Toplumsal	Ergenlik ve yetişkinlik	Karşılıklı anlayışın her zaman tam olmadığını, toplumsal uzlaşımın ve grup bakış açılarının gerektiğini anlar

0. aşama: benmerkezci bakış açısı alma

Selman'a göre bu aşamada çocuk bir sosyal duruma ilişkin öznel görüşü ile başka olası görüşler arasında ayrım yapmaz. Kendini ve başkasını ayrı varlıklar olarak görür, ama bakış açılarını ayırmaz. Çocuk üzgün, kızgın ya da mutlu gibi dışa yansıyan duyguları, kendisinin de aynı tepkiyi vereceği durumlarda "okuyabilir"; ancak insanların neden bir şey yaptığı sorulduğunda gerekçeleri eylemin nedeni olarak görmez.^[3] 1975'teki özetinde Selman bunu şöyle örnekler: çocuk senin havucu sevdiğini, kendisinin sevmediğini ayırabilir, ama benzer durumlarda başkalarının da kendisi gibi hissedeceğini düşünmeden varsayar.^[1] Holly ikileminde babanın kızmayacağını, çünkü kedileri sevdiğini söyleyen çocuk bu aşamada puanlanır. Selman bu aşamayı Piaget'nin gerçekçilik kavramıyla açıklar: çocuk için sosyal dünya görüldüğü gibidir; başkaları o dünyada yaşar ama onu yorumlamaz.^[3]

1. aşama: sosyal-bilgisel bakış açısı alma

Yaklaşık 6-8 yaşlarında çocuk, başkalarının bir sosyal eylemi farklı görebileceğini, yorumlayabileceğini ya da yargılayabileceğini ve bunun özellikle kişinin sahip olduğu bilgiye bağlı olduğunu anlar. Başkası artık yalnızca bilgi toplayan değil, bilgiyi yorumlayan bir özne olarak görülür; çocuk kasıtlı ve kazara eylemleri ayırt etmeye başlar.^[3] Holly ikileminde, babanın Holly'nin neden tırmandığını bilmezse kızacağını, bilirse onun iyi bir nedeni olduğunu anlayacağını söyleyen çocuk en az bu aşamadadır: bir kişinin başkasının niyetini anlayabileceğini ve benzer yargılar için benzer bilgiye gerek olduğunu fark etmiştir.^[3]

2. aşama: kendini yansıtıcı bakış açısı alma

Yaklaşık 8-10 yaşlarında çocuk, 1. aşamada başkalarının öznelliği hakkında keşfettiklerini başkalarının da bildiğini fark eder. Aşamanın çekirdeği, başkasının da kendisini bir özne olarak görebildiğini ve bunun kendi bakış açısını etkilediğini anlamaktır. Başkasının kendisine nasıl baktığını görebilen çocuk kendi düşüncelerine de dışarıdan bakabilir; aşamanın adı buradan gelir.^[3] Selman'ın aktardığı on yaşındaki bir

çocuk, babanın Holly'nin onun nasıl hissedeceğini düşüneceğini bildiğini, bu yüzden tırmanmasını olağan karşılayacağını söyler. Selman'a göre 10 yaşına gelindiğinde orta sınıftan çocukların çoğu bu aşamaya ulaşmıştır.^[3]

3. ve 4. aşamalar: üçüncü kişi ve toplumsal bakış açısı

3. aşamada bakış açıları sırayla değil, karşılıklı ve eşzamanlı olarak ele alınır. Ön ergen, ikili ilişkinin dışına varsayımsal olarak çıkabilir ve bu üçüncü kişi konumundan iki tarafın birbirinin öznelliğinin aynı anda farkında olduğunu görebilir.^{[3][1]} 4. aşamada kişi, karşılıklı bakış açısı almanın her zaman tam bir anlayışa varmadığını fark eder; toplumsal uzlaşımları, grubun bütün üyelerince anlaşıldıkları ve iletişimin aracı oldukları için gerekli görür. Bu aşamanın ileri biçiminde bireyin sosyal "olguları" kendi geçmişinden, toplumsal sisteminden ve duygusal durumundan etkilenen bir çözümleme sistemine göre yorumladığının farkına varılır.^[3]

Arkadaşlık, ahlak ve kişilerarası ilişkiler

Selman'ın temel iddiası, her bakış açısı alma düzeyinin, yapısal olarak ona koşut kişilerarası ilişki ve ahlak yargısı aşamaları için **gerekli ama yeterli olmayan** bir koşul olduğudur. Bir kişilerarası ya da ahlaki aşama belirli bir bakış açısı alma düzeyini gerektirir; ama o düzeye sahip olmak, koşut aşamaya ulaşıldığı anlamına gelmez. Çocuk bir düzeyi bir alanda kullanıp başka bir alanda kullanmayabilir.^[1]

Arkadaşlık bu ilişkinin en iyi incelendiği alandır. Selman'ın ikilemlerinden birinde Kathy, kasabaya yeni gelen Jeanette'ten ertesi gün sirke gitme daveti alır; oysa eski arkadaşı Debby ile parkta oynamak için çoktandır sözleşmiştir ve Debby, Jeanette'i sevmez. 1. düzeyde çocuk arkadaşlığı yalnızca bir tarafın bakış açısından görür: Debby'nin hoşuna gitmeyen bir davranış arkadaşlığı bitirmeye yeter. 2. düzeyde iki tarafın bakış açısı karşılıklı bir alışveriş gibi hesaba katılır, ama arkadaşlık hâlâ tek bir olaya bağlıdır ve taraflardan biri mutsuzsa biter; neyse ki bu düzeyde arkadaşlıklar bozuldukları kadar çabuk yeniden kurulur. 3. düzeyde ise ilişki eylemi belirler: arkadaşlık, zamanla kurulan karşılıklılığa ve ortak ilgiye dayanır; çıkar için işbirliğinden ortak yarar için işbirliğine geçilir.^[1]

Ahlak yargısıyla ilişki için Selman 8, 9 ve 10 yaşlarında 60 çocukla çalıştı. Zekâ kontrol edildiğinde karşılıklı rol alma becerisinin gelişimi, geleneksel ahlak yargısının gelişimiyle ilişkiliydi. Rol alma ve ahlak yargısı düzeyi düşük olan 10 çocuğun bir yıl sonra yeniden incelenmesi, ilişkilerin karşılıklı doğasını anlamının geleneksel ahlak düşüncesi için gerekli ama yeterli olmayan bir koşul olduğu varsayımını destekledi.^[5] Selman 1973 bildirisinde bu ilişkiyi üç katmanlı bir tabloyle gösterir: Piaget'nin mantıksal aşaması bakış açısı alma için, bakış açısı alma aşaması da Kohlberg'in ahlak aşaması için gerekli ama yeterli değildir.^[3] Ahlak aşamalarının ayrıntısı için [Kohlberg'in ahlak gelişimi kuramı](#) yazısına bakabilirsiniz.

Selman sonraki çalışmalarında aynı mantığı çatışma çözmeye taşıdı. Kişilerarası uzlaşma stratejilerini dört gelişim düzeyinde sınıflandırdı: dürtüsel ve fiziksel, tek yönlü ve zorlayıcı, karşılıklı ve etkileyici, işbirlikçi ve karşılıklı.^[6] Duygusal güçlük yaşayan 17 erkek çocuğun eşleştirilmiş akranlarıyla karşılaştırdığı boylamsal çalışmada ilerleme sırası iki grupta aynıydı; güçlük yaşayan grup geride kalıyordu ama fark zamanla azalıyordu. Düşük kişilerarası anlayış düzeyi, çatışmada fiziksel ve kaçınan stratejilerin kullanıldığını bildirmekle ilişkiliydi.^[7]

Sınıfta bakış açısı alma

Selman kuramın eğitime yanlış aktarılmasına karşı erken uyardı. 1975'teki bildirisine göre kuramı destekleyenler de eleştirenler de onu yanlış okuyordu: destekleyenler değişmez aşama dizisinin kanıtını "herkesi hemen bir üst aşamaya çıkarma" çağrısı olarak yorumluyor, karşı çıkanlar ise model her şeyi açıklamadığı için hiçbir şeyi açıklayamayacağını varsayıyordu.^[1] Selman'a göre bir çocukta ön koşul olan bakış açısı alma düzeyi görülüyorsa kişilerarası ya da ahlaki düşünceye yönelik müdahalenin boşa olduğu sonucu da yanlıştır; bu, mantıksal gereklilik ile psikolojik nedenselliği karıştırmaktır. Bakış açısı alma sosyal deneyimden bağımsız bir boşlukta gelişmez; kişilerarası ve ahlaki deneyimler onu da uyarabilir.^[1]

Kuramın sınıftaki ilk sınaması ikinci sınıflarda yapıldı. Cambridge'deki üç okuldan 68 ikinci sınıf öğrencisi, sesli film şeritleriyle sunulan ikilemleri izledi ve küçük gruplarda ne yapılması gerektiğini, nedenlerini ve hangi gerekçenin daha iyi olduğunu tartıştı. Oturumlar haftada iki kez, 30-40 dakika sürdü; üniteler doğruyu söyleme, paylaşma ve sıra bekleme, söz tutma, mülkiyet hakları ve kurallardı. Kuramı bilen "uzman" öğretmenlerin ve yalnızca öğretmen kılavuzunu okuyan öğretmenlerin sınıfları, ahlaki akıl yürütme puanlarında kontrol grubundan hem program sonunda hem de yıl sonunda anlamlı biçimde ayrıldı; iki öğretmen grubu ise birbirinden ayrılmadı. Yıl sonunda deney grupları kontrol grubunun yaklaşık yarım aşama önündeydi.^{[8][9]} Yazarlar bu farkın, deney sınıflarındaki öğretmenlerin sınıfta çıkan çatışmaları yıl boyunca küçük grup tartışmasıyla çözmeyi sürdürmesini yansıttığını ve öğretmen etkisinin programın etkisinden ayrıştırılamadığını da kabul etti.^[8]

Daha yeni ve daha büyük ölçekli kanıt, Selman'ın da yazarları arasında olduğu seçkisiz bir deneyden gelir. 25 okulun seçkisiz olarak atandığı çalışmada 4-7. sınıflardaki 7.752 öğrenci, analiz, sentez, eleştiri ve problem çözme etkinlikleriyle akademik dil ve bakış açısı almayı geliştirmeyi amaçlayan bir programa katıldı. Bakış açısı konumlandırma becerisi 4-5. sınıflarda birinci yılın sonunda (ES = 0,14), 6-7. sınıflarda ikinci yılın sonunda (ES = 0,19) arttı; okuduğunu anlama da ikinci yılda iyileşti (ES = 0,15 ve 0,10). Etkiler programın yoğun uygulandığı sınıflarda daha güçlüydü.^[10]

Okul öncesi dönem için kanıt zihin kuramı araştırmalarından gelir. Hofmann ve arkadaşları, yaş ortalaması 63 ay olan 1.529 çocuğu kapsayan 45 kontrollü çalışmayı birleştirdi. Zihin kuramı eğitimleri kontrol koşullarından daha etkiliydi (Hedges g = 0,75, güven aralığı 0,60-0,89) ve etki oturum süresiyle artıyordu.^[11] Öğretmen için özet şudur: bakış açısı alma bir tutum değil, tartışma, gerekçelendirme ve başkasının yerine geçmeyi gerektiren etkinliklerle çalıştırılabilen bir beceridir.

Zihin kuramı ile karşılaştırma

Bakış açısı alma araştırmalarının bugünkü büyük kısmı zihin kuramı adı altında yürütülüyor. Wellman, Cross ve Watson 178 çalışmayı birleştirdiği meta-analizde, yanlış inanç görevlerinde okul öncesi çocukların şans düzeyinin altından üstüne çıktığını gösterdi; yaş, ülke ve dört görev özelliğini içeren model performanstaki varyansın yüzde 55'ini açıkladı. Yazarlar bunu, okul öncesi yıllarda zihni anlamada gerçek bir kavramsal değişim olarak yorumladı.^[12]

Bu bulgu Selman'ın yaşlarıyla ilk bakışta çelişir: başkasının farklı bilgiye göre farklı düşünebileceğini anlamak, Selman'da 6-8 yaşlarındaki 1. aşamaya, zihin kuramı araştırmalarında ise okul öncesi yıllara yerleşir. Farkın bir kısmı ölçmeden gelir. Selman çocuktan yalnızca tahmin değil, gerekçe ister ve açık uçlu görüşmeleri aşamalara göre puanlar.^[3] Enright ve Lapsley'in incelemesine göre sosyal rol alma

alanyazında birbirinden farklı biçimlerde tanımlanıyor ve farklı ölçülerle ölçülüyordu.^[13] Selman'ın kendisi de bir düzeyin işlevsel olarak ortaya çıktığı yaşı bağlama ve ölçme yöntemine göre bir ölçüde değiştiğini yazmıştı.^[1]

Zihin kuramı araştırmaları davranışla ilişki konusunda da temkinli bir tablo çiziyor. Imuta ve arkadaşlarının 2-12 yaşlarında 6.432 çocuğu kapsayan 76 çalışmalık meta-analizinde zihin kuramı ile olumlu sosyal davranış arasındaki ilişki $r = 0,19$ bulundu. İlişki yardım etme, işbirliği ve teselli etmede benzerdi ve 6 yaş ve üstünde biraz daha güçlüydü; yazarlar ilişkinin görece zayıf olduğunu vurguladı.^[14]

Eleştiriler ve sınırlılıklar

Düşünce ve davranış. Selman'ın kendi araştırmaları, bakış açısı alma düzeyinin davranışı tek başına belirlemediğini gösterdi. Uyum güçlüğü nedeniyle özel sınıflara yönlendirilmiş 7-12 yaşlarındaki 24 erkek çocuğun bazıları kişilerarası ve ahlaki kavram ölçülerinde çok iyi sonuç aldı; yaşına göre yeterli sosyal biliş düzeyindeki bir çocuğun olgun mu olgunlaşmamış mı davranacağı güvenilir biçimde kestirilemiyordu. Selman'ın vardığı sonuç, sosyal bilişi yükseltmenin kritik bir adım olduğu ama davranış değişikliğini garanti etmediğidir.^[1] Meta-analitik veride zihin kuramı ile olumlu sosyal davranış arasındaki zayıf ilişki bu uyarıyı destekler.^[14] Facing History and Ourselves programının değerlendirmesinde de sekizinci sınıf öğrencilerinin ilişki olgunluğu arttı, ırkçı tutumları ve kendi bildirdikleri kavgalar azaldı; ama ahlak yargısı ve yurttaşlık tutumlarındaki kazançlar karşılaştırma grubundan anlamlı biçimde fazla değildi.^[15]

Ölçme. Enright ve Lapsley, rol alma ölçülerinin çoğunda puanlayıcılar arası güvenilirliğin yeterli olduğunu, ama zamana göre kararlılık ve iç tutarlılık kanıtının az olduğunu; geçerlik çalışmalarının da çoğunlukla yalnızca yaş ile aşama arasındaki ilişkiye dayandığını bildirdi. Aynı inceleme Selman'ın sosyo-ahlaki görevlerini en iyi psikometrik özelliklere sahip ölçüler arasında saydı.^[13] Aşamalar açık uçlu görüşme dökümlerinin puanlanmasıyla belirlenir; Selman da tek tek cümlelerden alıntı yapmanın yanıltıcı olabileceğini, yapısal çözümlemenin bir düşünce yelpazesinin tamamını puanlamayı gerektirdiğini belirtir.^[3]

Örneklem. Kuramın dayandığı ilk boylamsal çalışmada yalnızca 10 erkek vardı; Selman bu sayının değişmez sıra hakkında kesin yargılara izin vermediğini kendisi yazdı.^[3] Beş yıllık izleme çalışması da 48 erkekle başlayıp 41 erkekle sürdü.^[16] Aşama yaşları da büyük ölçüde orta sınıf çocuklarından türetildi.^[3] İlk boylamsal verilerin yalnızca erkeklerden, kesitsel verilerin büyük ölçüde orta sınıf çocuklarından gelmesi, yaş normlarının genellenmesini sınırlar.

İskelet ve içerik. Selman aşamaların "biçimsel" olduğunu, psikolojik içerikten yoksun iskeletler sunduğunu açıkça kabul etti: fazla yapısal tanımlar evrensel ama cılız, fazla içeriğe dayalı tanımlar ise bazı çocuklar için zengin ama genellenemez bir tablo verir.^[1]

Araştırmacılar için açık sorular

- Aynı çocukta zihin kuramı görevleri ile Selman'ın görüşmeleri nasıl ilişkilidir? Farklılığın ne kadarı ölçmeden, ne kadarı kavramdan kaynaklanır?^{[12][13]}
- Bakış açısı alma eğitimlerindeki kazanımlar davranışa ne ölçüde aktarılıyor? Zayıf ilişki, eğitimin davranış üzerindeki etkisini sınırlıyor olabilir.^{[14][11]}
- Seçkisiz deneylerdeki küçük etkiler, uygulamanın yoğunluğu artırılınca büyüyor mu?^[10]

- Türkiye'deki kız ve erkek, farklı sosyoekonomik düzeylerden çocuklarda aşama yaşları nasıl dağılıyor? Selman'ın görüşme yöntemiyle yapılmış boylamsal Türkiye verisi bu yazı için incelenen çalışmalarda yok.^{[17][16]}

Türkiye'de araştırmalar

Bu yazı için incelenen Türkçe hakemli çalışmalar, Selman'ın görüşme yönteminden çok bakış açısı alma testleri ve zihin kuramı görevleriyle yürütülüyor ve ağırlıklı olarak okul öncesi dönemi kapsıyor.

Yıldız ve Güney Karaman, Ankara'da resmî ve özel anaokullarına giden 60-66 aylık 90 çocukta bakış açısı alma ile yaratıcı düşünme arasındaki ilişkiyi inceledi. Yaratıcı düşünmenin bazı boyutları bakış açısı almayla anlamlı biçimde ilişkililiydi; iki beceri de sosyoekonomik düzeye, anne baba eğitime ve okul öncesi eğitim süresine göre farklılaşıyordu.^[17]

Şahin ve Başara Baydilek, bilimsel akıl yürütmeye dayalı etkinliklerin 4 ve 5 yaşındaki çocukların bakış açısı alma becerilerine etkisini ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel bir desenle sınıdı. 4 yaşında 40, 5 yaşında 53 çocukla yürütülen çalışmada deney gruplarıyla 8 hafta boyunca haftada 2 gün çalışıldı; ayrıca bir plasebo ve bir kontrol grubu vardı. Deney gruplarında algısal, duygusal ve bilişsel bakış açısı alma ile toplam puanlarda anlamlı artış bulundu.^[18] Çalışmanın algısal, duygusal ve bilişsel ayrımı, bakış açısı almanın Türkçe alanyazında da birden çok boyutla ölçüldüğüne bir örnektir.

Karakaşoğlu ve Özdemir, İstanbul'da 48-72 aylık, dil-bilişsel gelişim yaşları eşlenmiş 30 görme yetersizliği olan ve 30 gören çocuğu karşılaştırdı. Gruplar arasında bakış açısı alma ve yanlış kanı atfı becerilerinde anlamlı fark çıkmadı; iki grupta da bakış açısı alma puanı yükseldikçe yanlış kanı atfı puanı da yükseliyordu.^[19] Gürleyik ve Gözün Kahraman ise 4-6 yaşlarında 155 çocukta bazı zihin kuramı görevlerinde yaşa göre fark buldu, cinsiyete göre fark bulmadı; zihin kuramı ile öğretmenlerin değerlendirdiği ekran ilişkilerinin bazı boyutları arasında yalnızca zayıf ilişkiler vardı.^[20] Bu son bulgu, uluslararası meta-analizdeki zayıf ilişkiyle aynı yöndedir.^[14]

Terimler ve AGS'de sık karıştırılanlar

Türkçe kaynaklarda aynı kavramlar farklı adlarla geçebilir. Arama yaparken ve sınav sorularını okurken bu eşleşmeler işe yarar:^{[3][18][19][20]}

Türkçe	Diğer Türkçe karşılıklar	İngilizce
Sosyal bakış açısı alma	Rol alma, perspektif alma	Social perspective taking, role taking
Benmerkezci bakış açısı alma		Egocentric role taking
Sosyal-bilgisel bakış açısı alma	Öznel bakış açısı alma	Social-informational, subjective role taking
Kendini yansıtıcı bakış açısı alma		Self-reflective role taking
Üçüncü kişi bakış açısı	Karşılıklı bakış açısı alma	Third-person, mutual perspective taking
Zihin kuramı		Theory of mind
Yanlış inanç	Yanlış kanı	False belief

MEB'in 8 Ocak 2026 duyurusuna göre AGS'nin "Eğitim Bilimleri ve Türk Millî Eğitim Sistemi" başlığı gelişim psikolojisini kapsar.^[21] Selman sorularında aşağıdaki ayrımlar özgün kaynaklardan çıkar:

- **Yaşlar yaklaşıktır.** Selman'ın verdiği yaşlar 0. aşama için 4-6, 1. aşama için 6-8, 2. aşama için 8-10'dur; Selman düzeylerin ortaya çıkış yaşının bağlama ve ölçme yöntemine göre değiştiğini de yazar.^{[3][1]}
- **1. ile 2. aşamayı ayıran şey karşılıklıdır.** 1. aşamada çocuk başkasının farklı düşünebileceğini anlar ama tek bakış açısına odaklanır; 2. aşamada başkasının da kendi bakış açısını görebildiğini anlar.^[3]
- **2. ile 3. aşamayı ayıran şey üçüncü kişi konumudur.** 3. aşamada kişi ilişkinin dışına çıkıp iki bakış açısını aynı anda görür.^[1]
- **Bakış açısı alma gerekli ama yeterli değildir.** Belirli bir bakış açısı alma düzeyi, koşt arkadaşlık ya da ahlak aşamasına ulaşıldığını göstermez.^{[1][5]}
- **Benmerkezcilik Selman'da bakış açılarını ayıramamaktır;** çocuk kendini ve başkasını ayrı varlıklar olarak görür, ama başkasının durumu farklı yorumlayabileceğini görmez.^[3]

Sonuç

Selman'ın kuramı, Piaget'nin yapısal gelişim fikrini sosyal dünyaya taşır ve çocuğun başkalarının zihnini nasıl anlamaya başladığını beş aşamada açıklar.^[3] Özgün metinler, ders kitaplarındaki kesin çizgili tablodan daha temkinli bir kuram gösterir: yaşlar bağlama göre değişir, aşamalar arkadaşlık ve ahlak için gerekli ama yeterli değildir ve düşüncedeki ilerleme davranışı kendiliğinden değiştirmez.^[1] Sınıf için kanıtın gösterdiği yol ikilem tartışması, gerekçelendirme ve bakış açısı alma etkinlikleridir; etkiler gerçektir ama çoğunlukla küçüktür ve uygulamanın yoğunluğuna bağlıdır.^{[8][10][11]} Kuramın kimlik gelişimiyle birlikte okunması için [Erikson'un psikososyal gelişim kuramı](#), AGS'nin genel yapısı için [AGS nedir?](#) yazısına bakabilirsiniz.

Özet

- Selman'a göre çocuk, başkasının bakış açısını kendi bakış açısından ayırmayı **aşama aşama** öğrenir: benmerkezcilik (yaklaşık 4-6 yaş), sosyal-bilgisel (6-8), kendini yansıttıcı (8-10), üçüncü kişi ve karşılıklı (ön ergenlik) ve toplumsal (ergenlik ve yetişkinlik).
- Selman bakış açısı alma düzeyini, arkadaşlık ve ahlak yargısı aşamaları için **gerekli ama yeterli olmayan** koşul sayar: 8-10 yaşlarındaki 60 çocukta karşılıklı bakış açısı alma becerisi, zekâ kontrol edildiğinde geleneksel ahlak yargısıyla ilişkiliydi.
- Selman'ın kendisi yaşların **bağlama ve ölçme yöntemine göre değiştiğini**, düşünce düzeyini yükseltmenin davranışı kendiliğinden değiştirmediğini yazdı. 76 çalışmalık bir meta-analizde zihin kuramı ile olumlu sosyal davranış arasındaki ilişki $r = 0,19$ ile **zayıf** kaldı.
- Sınıfta işe yarayan yol ikilem tartışmasıdır: 68 ikinci sınıf öğrencisiyle yapılan deneyde film şeritli ikilem tartışmaları, yıl sonunda ahlaki akıl yürütmede kontrol grubuna göre yaklaşık **yarım aşamalık** bir ilerleme sağladı; uzman öğretmen ile yalnızca kılavuzu okuyan öğretmen arasında fark çıkmadı.
- Türkiye'de araştırmalar çoğunlukla okul öncesi döneme odaklanıyor: 4-5 yaşındaki 93 çocukla yapılan yarı deneysel bir çalışmada 8 haftalık bilimsel akıl yürütme etkinlikleri **algısal, duygusal ve bilişsel** bakış açısı alma puanlarını artırdı.

Sık sorulan sorular

Selman'ın sosyal bakış açısı alma aşamaları nelerdir?

Selman'ın 1970'lerdeki çalışmalarına göre aşamalar şunlardır: 0. aşama benmerkezci bakış açısı alma (yaklaşık 4-6 yaş), 1. aşama sosyal-bilgisel ya da öznel bakış açısı alma (6-8 yaş), 2. aşama kendini yansıtıcı bakış açısı alma (8-10 yaş), 3. aşama üçüncü kişi ya da karşılıklı bakış açısı alma (ön ergenlik) ve 4. aşama toplumsal bakış açısı alma (ergenlik ve yetişkinlik). Yaşlar yaklaşıktır.

Sosyal bakış açısı alma nedir?

Kişinin başkalarının düşüncelerinin, duygularının ve niyetlerinin kendisinininkinden farklı olabileceğini anlaması ve kendi bakış açısı ile başkalarınıninkini ilişkilendirebilmesidir. Selman bu süreci sosyal bilişin çekirdeği sayar ve ilk çalışmalarında rol alma (role-taking) terimini kullanır.

Selman ile Piaget ve Kohlberg arasındaki ilişki nedir?

Selman kuramını Piaget'nin yapısal gelişim anlayışı üzerine kurdu ve bakış açısı alma aşamalarını, Piaget'nin mantıksal aşamaları ile Kohlberg'in ahlak aşamaları arasında bir ara halka olarak gördü. Ona göre mantıksal aşama bakış açısı alma için, bakış açısı alma da ahlak yargısı için gerekli ama yeterli olmayan bir koşuldur.

Selman'ın kuramında arkadaşlık nasıl gelişir?

Selman'a göre 1. düzeyde arkadaşlık yalnızca bir tarafın bakış açısından görülür; 2. düzeyde iki tarafın bakış açısı karşılıklı bir alışveriş gibi hesaba katılır ama arkadaşlık tek bir olayla bozulabilir; 3. düzeyde ise ilişki olayları belirler, arkadaşlık zamanla kurulan karşılıklılık ve ortak ilgiye dayanır.

Bakış açısı alma ile zihin kuramı aynı şey mi?

Yakın ama aynı değildir. Zihin kuramı araştırmaları çoğunlukla okul öncesi çocukların başkasının yanlış inancını tahmin edip edemediğine bakar ve bu anlayışın okul öncesi yıllarda geliştiğini gösterir. Selman'ın yaklaşımı ise çocuğun sosyal durumları gerekçeleriyle nasıl açıkladığını görüşmelerle inceler. Alanyazında bakış açısı alma farklı biçimlerde tanımlanır ve farklı ölçülerle ölçülür.

Bakış açısı alma öğretilir mi?

Kanıtlar olumlu. Zihin kuramı eğitimlerini inceleyen 45 çalışmalık bir meta-analizde etki büyüklüğü $g = 0,75$ bulundu. 25 okulda 7.752 öğrenciyle yapılan seçkisiz deneyde analiz, eleştiri ve problem çözme etkinliklerine dayanan bir program bakış açısı alma becerilerini küçük ama anlamlı düzeyde artırdı. Ancak Selman, düşünce düzeyindeki ilerlemenin davranış değişikliğini garanti etmediğini vurgular.

Kaynaklar

- 1 Selman, R. L. (1975). *A structural-developmental model of social cognition: Implications for intervention research*. American Psychological Association yıllık toplantısı, Chicago (ERIC ED122918).
- 2 Selman, R. L. (1971). *Taking another's perspective: Role-taking development in early childhood*. Child Development, 42(6), 1721-1734.

- 3 Selman, R. L. (1973). A structural analysis of the ability to take another's social perspective: Stages in the development of role-taking ability. Society for Research in Child Development iki yıllık toplantısı, Philadelphia (ERIC ED081486).
- 4 Selman, R. L. ve Byrne, D. F. (1974). A structural-developmental analysis of levels of role taking in middle childhood. Child Development, 45(3), 803-806.
- 5 Selman, R. L. (1971). The relation of role taking to the development of moral judgment in children. Child Development, 42(1), 79-91.
- 6 Selman, R. L. ve Demorest, A. P. (1984). Observing troubled children's interpersonal negotiation strategies: Implications of and for a developmental model. Child Development, 55(1), 288-304.
- 7 Gurucharri, C., Phelps, E. ve Selman, R. L. (1984). Development of interpersonal understanding: A longitudinal and comparative study of normal and disturbed youths. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 52(1), 26-36.
- 8 Lieberman, M. ve Selman, R. L. (1974). An evaluation of a cognitive-developmental values curriculum for primary grade children. American Educational Research Association yıllık toplantısı, Chicago (ERIC ED097127).
- 9 Selman, R. L. ve Lieberman, M. (1975). Moral education in the primary grades: An evaluation of a developmental curriculum. Journal of Educational Psychology, 67(5), 712-716.
- 10 Jones, S. M., LaRusso, M., Kim, J., Kim, H. Y., Selman, R., Uccelli, P., Barnes, S., Donovan, S. ve Snow, C. (2019). Experimental effects of Word Generation on vocabulary, academic language, perspective taking, and reading comprehension in high-poverty schools. Journal of Research on Educational Effectiveness, 12(3), 448-483.
- 11 Hofmann, S. G., Doan, S. N., Sprung, M., Wilson, A., Ebesutani, C., Andrews, L. A., Curtiss, J. ve Harris, P. L. (2016). Training children's theory-of-mind: A meta-analysis of controlled studies. Cognition, 150, 200-212.
- 12 Wellman, H. M., Cross, D. ve Watson, J. (2001). Meta-analysis of theory-of-mind development: The truth about false belief. Child Development, 72(3), 655-684.
- 13 Enright, R. D. ve Lapsley, D. K. (1980). Social role-taking: A review of the constructs, measures, and measurement properties. Review of Educational Research, 50(4), 647-674.
- 14 Imuta, K., Henry, J. D., Slaughter, V., Selcuk, B. ve Ruffman, T. (2016). Theory of mind and prosocial behavior in childhood: A meta-analytic review. Developmental Psychology, 52(8), 1192-1205.
- 15 Schultz, L. H., Barr, D. J. ve Selman, R. L. (2001). The value of a developmental approach to evaluating character development programmes: An outcome study of Facing History and Ourselves. Journal of Moral Education, 30(1), 3-27.
- 16 Gurucharri, C. ve Selman, R. L. (1982). The development of interpersonal understanding during childhood, preadolescence, and adolescence: A longitudinal follow-up study. Child Development, 53(4), 924-927.
- 17 Yıldız, C. ve Güney Karaman, N. (2017). Erken çocukluk döneminde yaratıcılık ve bakış açısı alma. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 50(2), 33-58.
- 18 Şahin, Z. M. ve Başara Baydilek, N. (2023). Bilimsel akıl yürütme temelli eğitim etkinliklerinin 4 ve 5 yaş çocuklarının bakış açısı alma becerilerine etkisi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(4), 1638-1665.
- 19 Karakaşoğlu, S. ve Özdemir, S. (2020). Görme yetersizliği olan ve gören çocukların bakış açısı alma ve birinci derece yanlış kanı atfı becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(3), 1356-1373.
- 20 Gürleyik, S. ve Gözün Kahraman, Ö. (2021). Okul öncesi dönem çocuklarında zihin kuramı ve akran ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 36(1), 201-212.
- 21 Millî Eğitim Bakanlığı (2026). Millî Eğitim Bakanlığı Akademi Giriş Sınavı konu dağılımları açıklandı. meb.gov.tr (08.01.2026).

Atıf

BÖTE Editör Ekibi. (2026, 27 Eylül). Selman'ın sosyal bakış açısı alma kuramı ve aşamaları. *BÖTE Blog*. <https://bote.web.tr/blog/selman-sosyal-bakis-acisi-alma-kurami>

Bu belge hakkında. Bu PDF, bote.web.tr'deki [Selman'ın Sosyal Bakış Açısı Alma Kuramı ve Aşamaları](#) yazısının BT-060 kodlu belgesinin 1.0 sürümüdür.

Sürüm geçmişi ve değişiklikler: bote.web.tr/d/bt-060. Güncel sürümü ve bütün yazıların PDF'lerini bote.web.tr/pdf adresinde bulabilirsiniz. Elinizdeki dosyanın bizim yayımladığımız sürümle birebir aynı olup olmadığını bote.web.tr/d adresinde denetleyebilirsiniz; dosya cihazınızdan dışarı gönderilmez.

© 2026 bote.web.tr · Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi

PDF merkezi

BÖTE bölümü, eğitim fakültesi ve öğretmenlik üzerine ücretsiz, kaynaklı yazılar. Bu belgenin güncel hâli ve çok daha fazlası sitede.

Blog yazıları

Eğitim teknolojileri, kuramlar ve öğretmenlik

bote.web.tr/blog

PDF merkezi

Güncel PDF'ler, sürüm geçmişi ve doğrulama

bote.web.tr/pdf

BÖTE hakkında

Bölümün tarihi, amacı ve fakültedeki yeri

bote.web.tr/about

Müfredat

Dört yıllık ders programı ve dersler

bote.web.tr/curriculum

Mezunlar ve meslek

Mezunların çalıştığı alanlar ve unvanlar

bote.web.tr/graduation

Belge doğrulama

PDF'inizin güncel ve özgün olduğunu denetleyin

bote.web.tr/d

Üniversite topluluklarını, etkinlikleri ve şirketleri tek uygulamada buluşturan ücretsiz kampüs platformu.

- **Dijital portföy**
Katıldığınız etkinlikleri ve sertifikalarını uniconnectly.com/@kullaniciadi adresinde herkese açık sergile
- **Sertifikalar**
Platformda verilen sertifikalar doğrulanmış işaretli, edu.tr e-postan onaylı
- **Topluluklar ve etkinlikler**
Üniversitelerdeki toplulukları ve takvimi tek ekranda gör, başvuru etkinliklere katıl
- **Doğrulanabilir katılım**
QR ile giriş yaptığınız etkinlikler portföyünde doğrulanmış listelenir
- **Anlık fırsatlar**
Staj, iş ve burs duyuruları akışına düşer
- **Üye kartı indirimleri**
Takip ettiğiniz toplulukların anlaşmalı işletme indirimlerinden yararlan

Ücretsiz keşfet

QR kodu okutun ya da uniconnectly.com adresine girin.

Diğer yapımlarımız

UniConnectly gibi bunlar da bizim yapımlarımız. Bu belgeyi ücretsiz sunuyoruz; yapımlarımızı keşfetmeniz ve çevrenizle paylaşmanız, bu çalışmalarını sürdürmemiz için en büyük destektir.

ahmetcelen.com.tr

Üniversite ve kamu sınavlarına ücretsiz matematik: konu anlatımları ve PDF'leri, çıkmış sorular ve sınav geri sayımları.

ahmetcelen.com.tr

Hayvanseverlerin sosyal medyası ve veteriner akıllı klinik yönetim uygulaması.

veterito.com